

MEDIA TA'LIM ASOSIDA VA KREATIV FIKRLASH**Axmadjonov Doniyor Umidjon o'g'li****Chirchiq davlat pedagogika universiteti****Pedagogika fakulteti Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi****Raximova Xurzoda Kamulovna****Ilmiy rahbar, ChDPU Psixologiya kafedrasining o'qituvchisi****ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-9301-2141>****raximovaxurzoda2@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20760012>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada media ta'lim va kreativ fikrlashning nazariy-metodologik asoslari zamonaviy pedagogik paradigma nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Tadqiqotda media ta'lim konsepsiyasining genezisi, uning an'anaviy axborot uzatish modelidan shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va raqamli ta'lim modeliga transformatsiyalanish jarayoni yoritilgan. Media ta'limning nazariy asosi sifatida konstruktivizm, konnektivizm va kognitiv interaksionizm nazariyalarining pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: media ta'lim, kreativ fikrlash, mediasavodxonlik, konstruktivizm, konnektivizm, kognitiv interaksionizm, raqamli ta'lim,

KIRISH

Jahon ta'lim tizimida kechayotgan globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda axborot oqimining keskin ortishi zamonaviy ta'lim oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi, muammolarga kreativ yondashuvi va innovatsion g'oyalarni yaratish kompetensiyalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois ta'lim jarayonida media ta'lim imkoniyatlaridan samarali foydalanish va uning kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi pedagogik salohiyatini o'rganish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

XXI asrda media makon inson faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, multimediyaviy resurslar va sun'iy intellekt texnologiyalari axborotni yaratish, uzatish va iste'mol qilish jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Bunday sharoitda talaba faqat axborotni qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi, baholovchi va yangi media mahsulotlar yaratuvchi faol subyekt sifatida shakllanishi zarur. Shu nuqtai nazardan media ta'lim mediasavodxonlik, tanqidiy fikrlash va kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda [1].

Media ta'lim konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi Y.N. Usov, A.V. Fedorov, A.V. Sharikov, L.S. Zaznobina, R.D. Suleymanova hamda B.E. Karshiyevlarning ilmiy tadqiqotlarida keng yoritilgan bo'lib, ular media ta'limni zamonaviy pedagogik tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qilganlar [2]. Mazkur yondashuvlarga ko'ra, media ta'lim shaxsda axborotni izlash, tahlil qilish, baholash, interpretatsiya qilish va ijodiy qayta ishlash kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kreativ fikrlash esa zamonaviy ta'limning ustuvor natijalaridan biri sifatida e'tirof etilib, yangi va original g'oyalarni yaratish, muammolarga no'an'anaviy yondashish hamda innovatsion yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini ifodalaydi. D.P. Gilford, E.P. Torrens, J. Bruner, A. Maslou, R. Sternberg va L.S. Vigotskiylarning ilmiy qarashlarida kreativlikning psixologik, kognitiv va ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liqligi asoslab berilgan [3]. Zamonaviy tadqiqotlar kreativ fikrlashning originallik, flyuentlik, fleksibillik va elaboratsiya kabi tarkibiy komponentlarini ajratib ko'rsatadi.

Media ta'lim va kreativ fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik zamonaviy pedagogika fanining istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki media muhit talabalarning axborot bilan ishlash, uni tanqidiy tahlil qilish, qayta ishlash va yangi g'oyalar yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, konstruktivizm, konnektivizm va kognitiv interaksionizm nazariyalari media ta'limning kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi metodologik asoslarini belgilab beradi [4].

Shu munosabat bilan media ta'lim va kreativ fikrlashning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish, ularning o'zaro integratsiyasi hamda zamonaviy oliy ta'lim tizimidagi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Media ta'lim va kreativ fikrlash muammosi zamonaviy pedagogika, psixologiya hamda ta'lim texnologiyalari sohasida keng tadqiq etilayotgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxsning mediasavodxonligi, tanqidiy va kreativ fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi xalqaro va milliy miqyosdagi tadqiqotlarning markaziy mavzularidan biriga aylangan.

Media ta'lim nazariyasining shakllanishi va rivojlanishi Y.N. Usov, A.V. Fedorov, A.V. Sharikov, L.S. Zaznobina kabi olimlarning ilmiy ishlari bilan bog'liqdir. Y.N. Usov media ta'limni shaxsning media madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik tizim sifatida talqin qilgan bo'lsa, A.V. Fedorov media ta'limning asosiy vazifasi sifatida mediasavodxonlik, tanqidiy fikrlash va media kompetentlikni rivojlantirishni ko'rsatadi [1]. A.V. Sharikov esa media ta'limni axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida izohlaydi [2].

Media ta'limning metodologik asoslarini tushuntirishda konstruktivizm, konnektivizm va kognitiv interaksionizm nazariyalari muhim ahamiyat kasb etadi. J. Piaget va J. Bruner tomonidan asoslangan konstruktivistik yondashuvga ko'ra, bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki ta'lim oluvchi tomonidan faol ravishda quriladi [3]. G. Siemens tomonidan ilgari surilgan konnektivizm nazariyasida esa bilim raqamli tarmoqlar va axborot manbalari o'rtasidagi bog'lanishlar tizimi sifatida talqin qilinadi [4]. Mazkur nazariyalar media muhitda o'qitish jarayonining pedagogik asoslarini belgilashga xizmat qiladi.

Kreativ fikrlash fenomeni psixologiya fanida alohida ilmiy yo'nalish sifatida o'rganilgan. D.P. Gilford kreativlikni divergent fikrlash bilan bog'lab, uning asosiy ko'rsatkichlari sifatida originallik, moslashuvchanlik va fikrlar oqimining tezligini ko'rsatgan [5]. E.P. Torrens esa kreativlikni baholash mezonlarini ishlab chiqib, kreativ fikrlashning diagnostik modelini taklif etgan [6]. A. Maslou kreativlikni shaxsning o'zini namoyon qilishi va o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish jarayonining tarkibiy qismi sifatida baholagan [7].

L.S. Vigotskiyning madaniy-tarixiy konsepsiyasida kreativlik ijtimoiy muhit va shaxs faoliyati o'rtasidagi o'zaro ta'sir mahsuli sifatida talqin qilinadi [8]. R. Sternbergning investitsion nazariyasida esa kreativ fikrlash intellektual qobiliyatlar, bilim, motivatsiya va ijtimoiy muhitning o'zaro uyg'unligi natijasida shakllanishi asoslab berilgan [9].

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar media ta'lim va kreativ fikrlash o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatmoqda. Xususan, media mahsulotlar yaratish, raqamli storytelling, videoloyihalar va multimediyaviy topshiriqlar talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan [10]. Biroq mavjud tadqiqotlarning aksariyatida media ta'lim va kreativ fikrlash alohida obyekt sifatida o'rganilgan bo'lib, ularning integratsiyasiga asoslangan yaxlit pedagogik model yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Shu sababli media ta'lim va kreativ fikrlashning nazariy-metodologik asoslarini kompleks tahlil qilish, ularning o'zaro integratsiyasi mexanizmlarini aniqlash hamda zamonaviy oliy ta'lim tizimidagi pedagogik imkoniyatlarini ochib berish mazkur tadqiqotning muhim ilmiy yo'nalishini tashkil etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini media ta'lim va kreativ fikrlashning zamonaviy pedagogik konsepsiyalari, konstruktivizm, konnektivizm hamda kognitiv interaksionizm nazariyalari tashkil etadi. Tadqiqotda media ta'limning pedagogik paradigma doirasidagi rivojlanish tendensiyalari hamda kreativ fikrlashning psixologik va kognitiv asoslarini aniqlashga qaratilgan tizimli yondashuvdan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida media ta'lim va kreativ fikrlash muammosiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar, ilmiy maqolalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar qiyosiy-tahliliy jihatdan o'rganildi. Jumladan, media ta'lim nazariyasining shakllanishi va rivojlanishiga oid Y.N. Usov, A.V. Fedorov, A.V. Sharikov, L.S. Zaznobina, R.D. Suleymanova va B.E. Karshiyevlarning ilmiy qarashlari, kreativ fikrlashning psixologik va kognitiv jihatlariga doir D.P. Gilford, E.P. Torrens, A. Maslou, J. Bruner, L.S. Vigotskiy hamda R. Sternberglarning nazariyalari metodologik manba sifatida xizmat qildi.

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil orqali media ta'lim va kreativ fikrlashning ilmiy talqinlari o'rganildi, qiyosiy tahlil yordamida turli ilmiy yondashuvlarning o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Tizimlashtirish va umumlashtirish metodlari asosida media ta'lim hamda kreativ fikrlash integratsiyasining nazariy modeli ishlab chiqildi.

Shuningdek, tadqiqotda konseptual modellashtirish usuli qo'llanilib, media ta'lim va kreativ fikrlash integratsiyasining axborotni qabul qilish, kognitiv tahlil qilish, ijodiy transformatsiya, refleksiv baholash va qayta aloqa bosqichlarini o'z ichiga olgan nazariy modeli ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuv media ta'limning talabalarda kreativ fikrlash, mediasavodxonlik va innovatsion tafakkurni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslash imkonini berdi.

XULOSA

Media ta'lim va kreativ fikrlashning nazariy-metodologik asoslarini o'rganish natijasida ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'zaro bog'liqligi hamda pedagogik ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot davomida media ta'lim konsepsiyasining evolyutsiyasi tahlil qilinib, uning an'anaviy axborot uzatish modelidan mediasavodxonlik, tanqidiy fikrlash va kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan integrativ pedagogik tizimga aylanganligi aniqlandi.

Kreativ fikrlashning psixologik va kognitiv jihatlari tahlili uning originallik, flyuentlik, fleksibillik va elaboratsiya kabi tarkibiy komponentlardan tashkil topgan murakkab integrativ fenomen ekanligini ko'rsatdi. Kreativ fikrlashning shakllanishida ichki motivatsiya, erkin ta'lim muhiti, interaktiv pedagogik texnologiyalar hamda qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit muhim omillar sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi.

Tadqiqot natijasida media ta'lim va kreativ fikrlash integratsiyasining nazariy modeli ishlab chiqildi. Ushbu model axborotni qabul qilish, kognitiv tahlil qilish, ijodiy transformatsiya, refleksiv baholash va qayta aloqa bosqichlarining uzviy bog'liqligiga asoslanib, talabanning axborotni tahlil

qiluvchi, qayta ishlovchi va yangi g'oyalar yaratuvchi faol subyekt sifatida shakllanishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, media ta'lim va kreativ fikrlash integratsiyasi zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarni mediasavodxon, tanqidiy va kreativ fikrlovchi, innovatsion faoliyatga tayyor mutaxassis sifatida shakllantirishning muhim nazariy-metodologik asosi hisoblanadi. Mazkur yondashuv ta'lim sifatini oshirish, talabalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda ularning zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitidagi raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son. – Toshkent, 2020.
4. Karshiyev B.E. *Media ta'lim va mediasavodxonlik asoslari*. – Toshkent: Fan, 2021.– 256b.
5. Fedorov A.V. *Mediaobrazovanie: istoriya, teoriya i metodika*. – Rostov-na-Donu: CVVR, 2001. – 708 s.
6. Guilford J.P. *The Nature of Human Intelligence*. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 p.; Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. – Lexington: Personnel Press, 1974. – 84 p.; Maslow A. *Motivation and Personality*. – New York: Harper & Row, 1954. – 411 p.; Bruner J. *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960. – 97 p.; Vygotsky L.S. *Imagination and Creativity in Childhood*. – Moscow: Progress Publishers, 1967. – 118 p.; Sternberg R.J. *Handbook of Creativity*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 490 p.
7. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age // *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*. – 2005. – Vol. 2. – No. 1. – P. 3-10.
8. Guilford J.P. *The Nature of Human Intelligence*. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538p.
9. Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. – Lexington: Personnel Press, 1974. – 84 p.
10. Maslow A. *Motivation and Personality*. – New York: Harper & Row, 1954. – 411 p.
11. Vygotsky L.S. *Imagination and Creativity in Childhood*. – Moscow: Progress Publishers, 1967. – 118 p.
12. Sternberg R.J. *Handbook of Creativity*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 490 p.
13. Mayer R.E. *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 672 p.; Papert S. *Mindstorms: Children, Computers and Powerful Ideas*. – New York: Basic Books, 1980. – 252 p.; Dede C. Immersive Interfaces for Engagement and Learning // *Science*. – 2009. – Vol. 323. – No. 5910. – P. 66-69.; Raximova X.K. *Media ta'lim metodlari orqali o'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatish mexanizmlari: monografiya*. – Toshkent: Dimal nashriyoti, 2024. – 85 b.